

TÓTH-BENCZE TAMÁS

BÁLTÖRTÉNET – KICSIT MÁSKÉPP

„... a szép szavak nem mindig igazak,
s az igaz szavak nem mindig szépek.”
(Jókai Mór)

AHOGY ELKEZDŐDÖTT ...

Ha feltesszük azt a kérdést, hogy mikor volt az első füredi Anna-bál, a megkérdezettek 99,9 %-a kapásból vágja rá a választ: természetesen 1825. július 26-án. Hogyan is lehetne ez kérdéses, amikor Zákonyi Ferenc, a neves idegenforgalmi szakíró és helytörténész az 1950-es években ezt már kikutatta. Illetve: 1959-ben, amikor Baróti Géza Anna-báli munkája („A füredi Anna-bálok”) megjelent, a Veszprém megyei napilap, a „Középdunántúli Napló” július 11-i számában „Felkutatták a híres füredi Anna-bálok történetét” címmel a következő ismertetést hozta le, szerző megjelölése nélkül: „*Gyertyafényes csillárok alatt, nagy pompával rendezte meg első ízben Horváth József, Anna Krisztina lánya névnapján a füredi Anna-bált. Azóta a füredi Anna-bál a Balaton egyik legnagyobb eseményének számít. A német elnyomás, abszolutizmus sötét éve alatt a magyar nyelv, tánc, dal, viselet és szokások felelevenítésével a füredi Anna-bálok a Bécstől való elkülönülés legszembetűnőbb megnyilvánulásai voltak. A napjainkban is oly nagy, szinte országos eseménynek számító Anna-bálok hiteles történetét egy évig tartó szorgalmas munkával felkutatták a Veszprém megyei Tanács Idegenforgalmi Hivatalának munkatársai. Az Országos Levéltár, az Országos Széchenyi <sic!> Könyvtár hírlap-osztályának feljegyzései, megsárgult újságlapjain olvasható tudósítások és a helyi hagyományok alapján az idej füredi Anna-bál vendégeinek nyomtatásban adják ajándékkul a nagymúltú bálok történetét. ...*” Tehát kikutatták már. A balatonfüredi Anna-bálnak – kis túlzással azt lehetne mondani – amúgy is könyvtárnyi irodalma van, vagy – ha úgy tetszik – lerágott csontnak számít már, így joggal vetődhet fel a kérdés: ugyan mi újat lehetne még róla leírni? A további néhány oldalból – azt hiszem legalábbis – kiderül, azért van mit a helyére tenni vele kapcsolatban.

1986-tól dolgozom Balatonfüreden, 1994-től foglalkozom helytörténettel, így – többek között – a füredi Anna-bállal is, közel negyedszázada. Már a legelején is zavart egy kissé, hogy Zákonyi Fe-

renc 1988-ban kiadott „Balatonfüred” c. monográfiájában a következőt lehet olvasni: „... nehéz volna megmondani, mikor volt az első füredi Anna-bál, mivel 1832 előtt magyar újságok nem voltak.” Majd hozzáfűzi, hogy a „Hazai ’s Külföldi Tudósítások” 1790-től megjelent ugyan, de társasági eseményekkel – táncmulatságokkal és bálokkal – nem foglalkozott. Végül néhány sorral később közli, hogy „... a helyi hagyomány szerint viszont 1825-ben elkezdődtek az Anna-bálok.” Az évek során egyre több kérdőjel merült fel a patinás bál történetével kapcsolatban, és talán eljött az ideje pontosítani a dolgokat.

Van olyan forrás is, amely szerint a füredi Anna-bál még ennél (1825) is korábbi eredetű. Az „Új Ember” 1966. július 24-i számában jelent meg a D. Gy. szignójú szerzőtől az alábbi közlemény: „**Feljegyzések a füredi Anna-bál eredetéről** Az 1820-ban kezdődött s azóta évenként megismétlődő Anna-bálok eredetéről találtunk figyelemreméltó adalékot a veszprémi egyházmegye egykori papjának, Berkenyés Istvánnak, a keszthelyi Kis Szent Teréz templom nagylelkű ajándékozájának és egyik alapítójának, több iskola és templom építetőjének feljegyzéseiben. >>Ezt az annyira kedves ifjúsági vigasságot – írja – nem lehet egészen a bizonyos reformkorszak magyar társadalmi eseményének elfogadni. Mert igaz ugyan, hogy azon időben Füreden gyűltek össze a szellemi magyar értékek, mint az annyira nevezetes Horváth-család vendégei, akik, miként általánosan tudjuk, szépséges Annuska lányuk kedvéért rendezték ezt az első Anna-bált 1820-ban. De azon a nevezetes Anna-napon nemcsak a Horváth kisasszony nevenapját ülték meg Füreden, hanem Szent Annát is, akiről tudnivaló, hogy Veszprém egyházmegye védőszentje, miért is minden időkből az egész egyházmegye minden templomában ünnepi szentmisét mondanak s a Szűzanya tisztelő magyar hívő nép búcsút tart akkor is, ha más szent a templom védője ... Az ilyen búcsúk, ahogy tudjuk is, a templomi áhitat után mindig vigalommal, amolyan vérbeli bálokkal is

jártak. Füred akkori plébánosa, az igen buzgó Szákai András buzdította a gazdag és nemes Horváth-családot Annuska lányuk nevenapjának megünneplésére az annyira hagyományos Szent Annanapi ünnepség szép templomi áhítata után. Persze – jegyezte fel Berkenyés István –, a mai Anna-bálakban csak a mulatozást tartják számon ország-szerte, de Veszprém egyházmegye minden templomában most is örvendezve dicséri a hívő nép Jézus Krisztus nagyanyját, az egész püspökség védőszentjét, aki nélkül – meg Szákai plébános nélkül – nem lennének Anna-bálok se Füreden, se máshol az országban.<<” Nos, ezzel a hitelesnek tűnő közléssel kapcsolatban az az apró gond van, hogy Balaton-Füred-Fürdő plébánosai, egész pontosan a fürdőtelepi római katolikus lelkipásztori teendőket ellátó bencés szerzetesek között nincsen ilyen nevű. 1810 és 1820 között Debreczeny Ambrus, 1821–1822-ben Jarotta György, 1822–23-ban Szabó Márton, 1823–24-ben Kovács Márk, 1824–1826-ban Pajor Simon teljesített Füred-fürdőn lelki szolgálatot. A Füred és Arács falukat is ellátó paloznaki plébánost 1820-ban Letenyi Józsefnek (1774–1823) hívták, 1814-től halálig volt esperes-plébános Paloznokon. Egy Szákai nevű plébános ugyan volt, Szákai János. 1764. április 10-én keresztelték a budai Vízivárosban, a Szent Anna templomban. 1789-ben szentelték pappá. 1793-ban lett Törökbálint plébánosa, 1838-ban bekövetkezett haláláig szolgált itt, ami egy kissé távol esik Füredtől. A szerző által hivatkozott Berkenyés István (1880–1962) káplán volt Keszthelyen 1907 és 1910 között. A keszthelyi Lisieuxi Kis Szent Teréz templom sírboltjába temették. Szákai András nevű egyházi személy egyáltalán nem szerepel a veszprémi egyházmegye tagjai között.

Ezután a kis egyházi-vallási vonatkozású kitérő után térjünk vissza a reformkorhoz. Amit, a köztudat és a hagyomány számon tart, az mind nagyon szép, de így nem teljesen igaz. Kezdjük azzal, hogy a bált többnyire évente, fényes külsőségek között tartották, de többször is elmaradt. Azt már csak zárójelben jegyzem meg, hogy a bálók számozása még a hagyomány iránti tiszteletből kiindulva is hibás, illetve akkor pontos, ha az ominózus 1825-ös évet úgy vesszük, hogy elvileg ekkor, 1825-ben a „0” (azaz a nulladik) bált rendezték meg Füreden, és nem az elsőt. Természetesen tavaly (2017-ben) a 192. bált tartották meg, és nem a 193-at. Maga a bálók sorszámozása sem túl régi keletű. Az 1954-es meghívón (ez a II. világháború utáni legelső bál volt) még csak annyi van, hogy a „hagyományos

Anna-bált” rendezik, ez így szerepel a meghívón 1957-ig. 1958-ban már az írták, hogy „a már 1825 óta hagyományos Anna-bált”. Így is maradt egészen 1969-ig, de a következő évben, 1970-ben, még egyet csavartak a dolgon, és a meghívón már a következő állt: „A 145. hagyományos Anna-bált” rendezik.

1954-ben a Magyar Nemzet hasábjain, az augusztus 3-i számban Bevilaqua – Borsody Béla, igaz, ő általában az Anna-bálról írt, nemcsak a fürediről, és a füredi bál megszületését az 1830-as évekre vélelmezte: „Anna-bál Balatonfüreden 1954. Eredet és hagyomány. Az Anna-bálok eredete idestova 200 esztendő. Az 1789-ben kirobbant francia forradalom hullámváza a régi Bécsben is demokratikus mozgalmat váltott ki. A diákság, sok haladó szellemű nemes úrfi, főleg a magyarországi Martinovits összeesküvésben részes Herberstein dragonyos kapitány egykori barátjai tüntető nyári mulatságot rendeztek a II. József által elkobzott bécsi Anna-kolostor pincéjében. A bálon úrfiak, delnők, komornyikjaik, inasaik, szobalányaik vettek részt, ott voltak a forradalmi érzésű bécsi serfőzőlegények, bérkocsislegények és tímárlegények. A felső osztály itt keveredett az alsó osztállyal. A reakció ezeket a nyári bálakat gúnyosan Ahnen-Ball, azaz >>ősök-bálja<< néven nevezte, de megszületett a gúnynev is: a >>Gschnasstete Balle<<, azaz >>Snassz-bál<<, vagyis Rongyosbál név is. >

Az 1830-as években ugyanez volt a színezete a bécsi császári politika, a németes idegen viselet, a németes táncok ellen megszületett magyarországi Anna-báloknak. Ezeket Anna-napja, azaz július 26. után tartották meg, főleg a régi magyar fürdőhelyeken. Egyszerre országos hírűvé lettek az akkor divatba jövő Balatonfüreden, Párádon, majd a budai >>Tsászár Feredő<<-ben tartott Anna-bálok, később Mehádián és Herkules-fürdőn is. Ugyanakkor született meg a Bécs-ellenes nemzeti felbuzdulás jelenségéül a régi magyar >>Lassú<< és >>Friss<< táncból a nevében is új >>Csárdás<<. Erről Garay János a Háy János költője írt először. [Garay János „Az obsitos” című művének főhősének, Háy Jánosnak alakját állítólag Skultéty László huszárról mintázta meg, aki 1831-ben, 93 évesen, szolgálatának 81. esztendejében hunyt el.] Ez lett az Anna-bálok tüntető magyar tánca. Ifjak és lányok tüntetően magyar ruhában jelentek meg a bálokon. Az 1840-as évek pesti újságjai hasáboakat írtak ezekről a bálokról. Ezek hozták divatba a pesti jurátus diákok magyar viseletét, a fehérnép

népies szabású rokolyáját, viganóját, magyar zsanéros pruszlikját, virágos-csipkés pártáját.

Az 1861-i általános nagy amnesztia után újra újjáéledtek a szabadságharc levezetése utáni Bach-korszakban betiltott Anna-bálok. Számátalan új csárdás született meg – Szabady Ignác, Szentirmay, Simonffy csárdásai, amelyeket a világhírű német zeneszerző, Brahms dolgozott át az Ungarische Tänze sorozatában, mint azt kitűnő zenetörténekutatónk, Major Ervin professzor dolgozta fel. Különösen híres lett a füredi Anna-bál, de tartottak ilyeneket a régi híres pesti Fehér-hajó, Hét Választófejelem, a Magyar Király és az egykori Király-utcán volt Kék Macska termeiben, de a budai Arany Fácánban, a Debrecen Vendégfogadóban, majd mikor megnyitották a pesti Vigardát – a Vigadót –, ott is. Az Anna-bál ma is népi ünnepség, az összes fiatal Annák, Pannák, Pannik, Ancik, Ancsurkák, Johannák, Jankák öröme.”

Az 1832 előtti sajtóról szólva: Zákonyi Ferenc állításával ellentétben a „Tudósításokon” kívül azért volt számos más lap is. Ilyen volt az „Auróra”; „Hasznos multságok”; „Koszorú”; „Muzarion – Élet és literatúra”; „Sas. Vegyes tárgyú iratok az olvasni és tudni méltó minden ágaiból”; és végül, de nem utolsósorban a „Tudományos Gyűjtemény”, amelyekben azért elég rendszeresen beszámoltak a füredi gyógyfürdőn történekről is. Vélhetően ezekről nem volt tudomása Zákonyi Ferencnek. Sőt: a Bécsben megjelenő „Magyar Kurir” 1801. augusztus 18-i számában az alábbi tudósítás volt olvasható: „Füred Julius 24dikén 1801. Kedves Kurír! Nagy köszönettel vettem, hogy a' Keszthelyi Georgiconról minap írott levelemet kedvelt újságodba béiktatván, közönségessé [közzé] tetted, reményilem ezzel is hasonló szívességgel bánasz, mely különös foglalatjára tekintettel szint oly érdemes a' tudásra [értsd: tudósításra]: A' múlt héten látogatta meg, Gróf Festetics György Úr ő Nagysága, Ország szerte híres Gályáján [Phoenix], ezt a' kellemetes mulató helyet; annál kedvesebb volt jelenléte, minél váratlanabb esett. Tsak akkor midőn, Tihanynál, abban a' Echoban adtak egy pár ágyúval szálvét [üdvözlést] (honnét vissza is köszöntöttek, egy mo'sár [mozsár] lövéssel) vették észre, hogy Gróf Festetics, mindjárt készültek el fogadására, minden futott puskájáért, hat óra fele délután közelítvén Füredhez, Török mu'sika [muzsika] harsogása közt, hasonlóképp' hét ágyú lövéssel köszöntöttek ezt a' helyet, melyre a sok puszkából szakadatlanul ment a lövöldözés; minden a Balaton partra futott, 's ott várták a' nevezetes

vendég ki szállását. Más nap dél után 5 óra tájban adott a ' Gróf egy pompás uzsonnát hajóján, hol 150 személyeknél többen voltak jelen, e következő nap úgy utazott Keszthely felé a szárazon vissza. A' jövő hónapnak közepe táján Ő Királyi H[erceg].sége Országunk Palatinussa is, Olasz Országból Keszthely felé fog jönni, hol a' Georgicont. 's egyéb nézésre méltó dolgokat meg szemlélvén, 'S úgy onnan a' Gályán szándékozik Füredre jönni, 's innend osztán Buda felé veszi Ő Kir. H.sége útját. Gróf Festetics Úr jelenléte, egészen megvidította az itt mulató Uraságok Társaságát, mely már egy kitsint kezdett az unalmas hangon folyni. – Különös meg elégedéssel hal[!]gatták mindenek: de kivált Gróf Pálffy Károly Úr ő Ex[ellenciá]ja a' Cancellarius, nagy örömét lelta a' Török mu'sikai chorba, mely apró klientz, 's tíz esztendő's gyermekekből állott; kik minnyájan a' Gróf' Keszthelyi tulajdon költségén fel állított' Mu'sika Oskolába tanítottak, hol mindenféle Instrumentumok készen várják a' mu'sikát tanulni vagyó ifjúságot. ...” – írta Halász Sámuel. A nádor füredi látogatása – amint az a szeptember 1-jei számból is kiderül – azonban „Az essőzés miatt a' készen álló vitorlás Gállán a' Füredre utazás alkalmatlannak ítéltetett ...” – azaz elmaradt.

1808. július 15-én és az azt követő néhány napon Michael Amadeus Eissl (1746?/1756?–1821) osztrák (karintiai) gazdasági tanácsos Füreden is megfordult utazásai során. Élményeiről szóló munkája 1813-ban jelent meg Bécsben, ebben külön fejezetet szentelt a Balatonnak. Eissl Festetics György (1755–1819) vendégeként a kenesei Festetics-birtokról Keszthelyre utaztában megfordult Füreden is. Az erről szóló részt magyar nyelven Dömötör Sándor átiratában a Balatoni Kurir 1939. évi első számában lehet olvasni „Lóháton Keneséről Keszthelyre 1808-ban” címmel. Ebben említés történik egy füredi bálról is: „Este bál volt egy gyenge világítású teremben. Középen volt a zenekar, amely kellemes hangulatot teremtett. ... A bál nem volt nagyon látogatott, mintegy 70 személy jelent meg.” A következő napokon Eissl többnyire cigányzenét hallgatott, majd rövidesen tovább indult Keszthely felé.

A Zákonyi Ferenc által említett „Hazai 's Külföldi Tudósítások” 1824. július 31-i száma az alábbiakról tájékoztatott: „Ő Tsászári Királyi Fő Herczegsége Országunk Nándor-Ispánnya, a' Fő Herczegnével és Herczegi Magzataival, úgy a' Szász-Hildburg-Hauseni örökös Herczeggel, és Herczegnével július 17-dikén Füredre a' Savanyú víznek, és

Balatoni fürdésnek használására megérkeztek. Ferdinánd Királyi Fő Herczeg, Magyar Országí Hadi Fő Kormányozó, Kassa, Unghvár, Munkáts táján levő katonaságnak megvi[z]sgállására volt, 's ezen alkalmatossággal a' Máramarosi Sóaknákat, és a' Nagy-Bányai ezüst és arany bányákat nagy figyelmetességgel megvi[z]sgálta; Debreczenen keresztül vissza térvén, e' folyó hónap 27-ikén reggel Budára szerentsésen megérkezett.

Augusztus 28-án: „Ő Tsászári Királyi Fő Herczega József Nándor Ispányunk, a' folyó hónap 22-ikén, Ő Tsászári Magasságával a' Fő Herczegnével, 's Herczegi Magzataival Füredről Al-Tsúton keresztül Budára szerentsésen megérkezett. Ő Fő Herczégét nyomban követte a' Hilburg-Hauseni Örökös Herczeg és Herczegné, kik is a' Királyi Várban szállottak meg.”

Az 1824. szeptember 1-jei számában az előbbivel kapcsolatban még a következőket írta: „B. Füred Augustus 19-ikén. Az idén ezen nem csak tájé-kára nézve legkellemetesebb, de Orvosi hasznára, 's alkalmatosságaira nézve is felette jeles Savanyúvíz, az idő' környűállásaihoz képest nem volt ugyan annyira meglepve, mint megérdemelné: de Ő Tsászári Királyi Fő Herczégének, az Ország Nándorának, a' Hildburg-hausen Örökös Hgnek, és Nejének, 's több Méltóságoknak, itt mulatása által olly igen fényessé lett, hogy ebben az esztendőben is Füred első rangot érdemlett. – Voltak olyan Vasárnapok, a' mikor a' népnek tolongása miatt a' forráshoz szépségesen nem is lehetett férni. Több híres Magyar Bandák oszlatták az orczákról a' komorságot délután és estvéként. Székes-Fejérvárról pedig az ott tanyázó Nemzeti Színjátszó Társaság ide eljövén, nem kevés gyönyörűséget okozott a' Hazafiaknak. Valóban meg kell vallanunk, hogy ez a' Társaság, a' helyhez, és számához képest, sokkal többet mutatott, mintsem várni lehetett tőle. Különösen az Énekes játékban olly készséget, hogy ha több Páliak és Szerdahelyiek kerülének hozzá, akár melly Bétsi Theátromban is kiállhatnának. Ditsérettel kell egyébiránt emlékezni a' munkás, és kimívelt izlésű Komlosyról; az eleven, es tűzlelkű Komlosynéről; a' tsendes és meglett Murányiról, 's a' pontos és egészen betanult Murányinéről; a' heves es mindenkor elkészült Horváthról, és a' kedves ajakú, 's olvasztó hangú Pálinéről. Különösen el nem lehet hallgatni azt a' szép rendet, és magaviseletet, mellyel ez a' Társaság a' köz kedvességét megnyerni igyekezik, a' mi, ha eddig is czéllá vált volna, most a' Magyar Theátrom legalább fél századdal előbb volna.

– A' Füredi multságok közt szép volt ezeken kívül a' Keszthelyi gályának Augustus 8-dikán történt megérkezése, mellyel Gr. Festetits László Nagysága, Tsászári Kir. Kamarás, Ő Fő Hgségének a' Palatinusnak tisztelkedni kívánt.

A' Fő Herczegnek Füredről való elutazása holnapra lévén határozva, azonban a' kis Fő Herczegnek neve napja is éppen holnapra esvén, mindenféle készülétek meg vannak téve, hogy a' Fő Herczegi Udvarnak ezen utolsó napja ezúttal Füreden a' kettős tisztelethez alkalmaztatott udvarlási ceremóniákkal kellemetessé tétessék. Valósággal igen szépen kellett látszani a' Balatonon a' gálya kivilágosíttatásának, és a' Füredről Tihany felé, innen pedig vissza rakétákkal való lövöldözésnek. – A' Palatinus Ő Fő Herczégének eltávozását az egész mulató sokaságnak is eloszlása rövid időn követni fogja. – A' folyvást tartó szeles idő miatt nem igen volt kedves az idén fürdeni a' Balatonban; mégis a' Fő Herczeg Asszony a' Palatinusné valamikor csak lehetett, hideg fürdőt venni el nem mulatta. – A' szép látások közzé tartozott még az is Füreden az idén, midőn a' nyár 'elején mindjárt, itt kimúlt Bakonbéli Apátúrnak holt teste gyász hajón Tihanyba nyugvó helyére által szállítottott.”

„Hazai 's Külföldi Tudósítások” írta 1825. július 23-i számában: „A' Füredi savanyú vízen, hol más esztendőkben is szokott megjelenni, az idén hirtelen megbetegedett Méltóságos és Fő Tisztelendő Király József, Pétsi Megyés Püspök Úr, és betegsége csak hamarjában annyira süllyosodott, hogy a' folyó hónap 17-kén ugyan ott meg is halt, életének mintegy 90-dik esztendejében. (Ohajtjuk, hogy ezen Fő Pásztornak egyházi érdemeit, és nagy jótevőséget, valamellyik Tisztelője általunk hitelesen közölje a' Hazával.)”

A 1825. július 27-i számban ezt közölték.: „... N[eme]s. Pest V[árme]gyének Szolgabírája Tekintetes Miskey Imre Úr kíséretével ottan ebéd után lóháton az egész társasággal ... Gróf Festetits László Úr által az ő gallyájára meghívattatott, és estve szép holdvilágnál számtalan mozsarak durrogásai között a' Keszthelyi partra szállítottott, és ott más fél nap pompás multságokkal, és vadászatokkal mulattatván, a' Füredi Savanyú-vízre ment, a' hova késő estve érkezvén, midőn a' magyar muzsikát meghallaná, minthogy azt a' Portugalliai és Spanyol nótákhoz hasonlítóknak találta, annak hal[1]gatásával éjfél utánnig kedvét tölteni kész volt.”

Jó egy évvel később ugyanebből a' lapból a következőket tudhatjuk meg az 1826. augusztus 26-i

számból: „A' tűzi szerentsétlenségek Dunántúl olly szörnyen szaporodnak, hogy hiteles Tanúk beszédek szerént a' népnek tellyes elrémülésére méltó okot szolgáltatnak. Ugyanis is e' folyó Kis-Asszony Hava 16-ra virradóra a' Füredi Savanyó-Vízen tűz támadván az úgy nevezett régi Traktért, és a' földőházat elemésztette. Valamint más nap a' közel lévő Füred Helységben is tűz támadván, egy pár Házat hamuvá tett, és a' népet egész rémülésbe hozta, úgy hogy maga Birája lett.”

Az 1826-os évvel kapcsolatban írta a „Tudományos Gyűjtemény” 1827. (12. füzet) évi kiadásában Hrabovszky Dávid: „Függelékül Füredről 's Tihanyról. XIII.” „Füred Juliusban 1826. Balaton mellett vagyok ismét, Barátom, még pedig annak egyik legnevezetesebb helyén, Füreden. Két előbbi tartózkodásom Balaton mellékén, olyan évszakban történvén, a' midőn a' vendégek már elszéledtek, látogatásom elhalasztódott mostanra. Nagyon meglepő a' tsendes' Balaton mellék' esmerőjének azon zaj, melly Ötet Füreden egyszerre meglepi, s azon sok tájii vendégeknek külömbfélesége. Azonban meg kell vallanom, Fürednek külsője nem felel meg egészen a' várakozásnak. A' ditső tájék szinte Veszprimhez fél órányira már nyitva vagyon a' szemnek, a' sűrűen egymást váltó faluk körül imitt amott tsinos nagyobb épületeket látni, fürgén nyomozza a' szem Füredet, azt véli végre, hogy nem a' keresett tájon jár, 's midőn elfáradva a' Balaton' síkján nyugosztalja szemlélődéseit, egy kis erdőhez vitetik le a' Balatont elérő lejtős Ósvényen, 's ez a' Füredi Park, melly megé a' völgybe vonult Ilygieának szerény egyszerűségű lakása. Sem a' meleg Ferdő-ház, sem a' lakó helyek, egyet kettőt kivéve, különös pompájúak. Azonban annyival kedvesebb a' míveltség' béavatottjainak, 's a' főbb rend' sorsosinak kielégítése, a' kik itt a' válogatott társaságban várakozásoknak tellyes megfelelését érik. Kivált ezen nyáron, ha azon szerentsékn' elmaradását, Ó Cs. Kir. Fő Herczagsége', Országunk Nádorának jelen nem létét, 's a' minden' napiakig nézőknek panaszait, a' kevés vendégek miatt, kivesszük' – igen interesszáns az itt létel.”

Zákonyi Ferenc 1988-ban megjelent „Balatonfüred” című, alapműként számon tartott, helytörténeti munkájában sajnálkozva írta, hogy az első Anna-bál feltételezett két főszereplője közül csak a későbbi férj (Kiss Ernő) élete ismert világosan előttünk. Feleségének élete a történelem homályába veszett, még az arcképét sem sikerült fellelni. Zákonyi Ferenc valószínűleg ákosfalvi Szilágyi László (1897–1978) családtörténeti munkájára tá-

maszkodott, amikor megállapította, hogy szentgyörgyi Horváth „Anna-Krisztina” 1803 után született.

Zákonyi Ferenc még ezt is írta: „Hogy a két fiatal megismerkedése hogyan történt, arról nem maradt fenn hiteles emlék. Az összes családi iratok eltűntek Kiss Ernő eleméri kastélyának lerombolása-kor. ... Az Elemér községben levő kastélyt ... a II. világháború után a község lakói szétszedték, könyvtára, kápolnája, a benne elhelyezett családtagok – így Horváth Anna-Krisztina – maradványaival is megsemmisültek.” Zákonyi Ferenc tévedett, vagy legalábbis téves információra alapozta ezt a megállapítást: a családi kriptá az eleméri templomban ma is megvan, ahogy az ott elhelyezett családtagok maradványai is átvészelték a történelem viharait. Arról nem is szólva, hogy „Anna-Krisztina” még csak átmenetileg sem volt soha itt eltemetve.

Időközben a hölgy életrajzi adatait sikerült pontosítani, sőt az arcképe is fennmaradt. Utóbbit Nagycenken őrzik. (Hugonnai Kálmán és Ugody Péter a szentgyörgyi Horváth család leszármazási táblázatának összeállításával rendkívüli mértékben segítette a hiányzó információk felkutatását.)

Szentgyörgyi Horváth Fülöp János Nepomuk (1777–1841), valamint katymári és borsódi Latino-vits/Latinovich [a születési bejegyzésénél Latino-vich, a házasságkötésnél Latinovits névvel szerepel] Anna Klára Jozefa (1783–1862) 1803. április 21-én kötöttek házasságot Baján. Első gyermekük – akit Mária Krisztina Julianna Erzsébet Konstan-cia néven anyakönyveztek –, Baján született 1805. július 15-én. [Dóka Ferenc hegyfalui plébános – ő lényegesen jobban érti a latin nyelvű szövegeket, mint én – a közelmúltban, miután megtekintette a bajai anyakönyvi bejegyzés fotómásolatát, volt szíves felhívni a figyelmemet arra, hogy van még egy latin nyelvű megjegyzés is, ami arra utal, hogy a megkeresztelés már a születés napján megtörtént. Ez nem volt szokatlan, amennyiben az újszülött gyengének tűnt, azonnal meg is keresztelték. Köszönöm a plébános úrnak a felvilágosítást.]

Szintén a plébános úrtól tudom, hogy amikor 2015-ben feltárták a répceszentgyörgyi templom kriptáit, akkor találták meg (a többi családtag mellett) Krisztina koporsóját is. A szentgyörgyi Horváth család sírhelyeiről, koporsóiról fényképes dokumentáció is készült, amelybe beletették Krisztinának azt a portréképét is, amelyre Nemes András művészettörténész a Nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeumban bukkant rá. A szentgyörgyi Horváth család tagjai két sírboltban nyugszanak, a

kettő között nincs átjárás. Az eredeti kriptalejázat ma már nincs meg, a sírfedlapot járólappal borítja. A kutatók a templom oldalfalában lévő szűk szellőzőnyíláson keresztül, a rács eltávolítása után jutottak be. A Vas Népe 2018. augusztus 25-i számában „Tini kisasszony legendái nyomába eredtünk” címmel részletes cikket közöltek szentgyörgyi Horváth Krisztináról.

A bajai belvárosi római katolikus anyakönyvbe bejegyzett öt keresztnév közül a Krisztina vált később használatossá. Kiss Ernővel való megismerkedésének helye és ideje – bár a hagyomány szerint ez 1825-ben, az első, állítólag a tiszteletére rendezett füredi Anna-bálon történt – a nemrég előkerült adatok (Balogh Gyula tanulmányában olvasható: „... ennek előtte több esztendővel megismervén Méltóságos Szent-Györgyi Horváth János cs. kir. kamarás Úrnak Christina nevű, ritka tulajdonságú Kis-Asszonyát ...”) tanúsága szerint pontosan nem ismert, valószínűleg ez még 1823-ban, vagy 1824-ben, esetleg még korábban történt. A magam részéről tényként kezelem azt, hogy Kiss Ernő József János (a későbbi aradi vértanú honvéd tábornok, de ekkoriban még csak ulánus hadnagy, az 1826-os házasságkötésük idején már főhadnagy), és szentgyörgyi Horváth Mária Krisztina Julianna Erzsébet Konstancia nem 1825 nyarán, és nem Balaton-Füred-fürdőn, egy nyári bálon ismerkedtek meg.

Továbbá valószínűbbnek tartom azt, hogy 1825-ben nem rendezték meg az első balatonfüredi Anna-bált sem. Úgy vélem, hogy valószínűleg legkorábban az 1830-as évek első felében, de még valószínűbb, hogy az 1830-as évek közepétől, egész pontosan 1836-tól kezdtek el Anna-napi táncvigalomként, megtartani, tehát legkevesebb 5–6, illetve 10 esztendővel később, mint ahogy a hagyomány (és a köztudat is) számon tartja. Annyi bizonyos, hogy jelenlegi ismereteink szerint a füredi Anna-bál kifejezés csak 1836-ban jelent meg.

Korábban azt is feltételeztük, hogy a fiatalok megismerkedése, és a valamelyik [esetleg későbbi] – valóban egy Anna tiszteletére rendezett – bál emléke összerosódhatott, így ebből eredhet az a hiedelem, hogy ezt az első füredi Anna-bált 1825-ben tartották meg. Annyi bizonyos, ez a megismerkedés nem ekkor történt, hanem néhány esztendővel korábban. 1825-tel kapcsolatban megjegyzem, hogy az állítólagos első füredi Anna-bál házigazdája, azaz a házikisasszony édesapja, nem más lett volna, mint aki Békés vármegye országgyűlési követe is volt. A népes vas megyei család férfitagjai

nem csupán Vas megyében vállaltak hivatalt, és nem is csak kizárólag a Dunántúlon. Szentgyörgyi Horváth János már 1802-ben Békés vármegye táblabírája lett, később pedig kétszer is, először 1808-ban, majd 1825-ben (az állítólagos első füredi Anna-bál évében!) ismét Békés vármegye országgyűlési követévé választották. Ami a dolog pikantériáját adja, egész véletlenül másodszer pont 1825. július 26-án választották meg ismét békési követnek. Szóval a kérdéses napon valószínűleg talán nem kifejezetten azzal volt elfoglalva, hogy Balaton-Füred-fürdőn bált adjon elsőszülött leánygyermek tiszteletére. Ebből kiindulva, az a változat is komolyan megkérdőjelezhető, hogy esetleg a felesége, a háziasszony – Krisztina édesanyja, Latinovits Anna – tiszteletére rendezték volna 1825-ben az első füredi Anna-bált. Az viszont bizonyos, hogy tartottak a fürdőszezonban multságokat Füreden, így 1824-ben is, ekkor az itt időző József főherceg nádor, és fia tiszteletére.

Darnay Kálmán 1928-ban megjelent „Kaszinó-zó táblabírák” c. munkájában a füredi bállal kapcsolatosan ugyanakkor a következőket írta a „Füredi Anna-bál gavallérjai” c. fejezetben: „... A Balaton hullám-fodraiban fürdőző nagyasszonyok bálja a füredi játékszín megnyitása [1831!] utáni években öröklődött meg július 26-ikára. Mert éveken át ott tartották a szépségéről híres gróf Keffenhüller Anna és hasonnevű leányának tiszteletére a hét megyére szóló >>Anna-bálokat<<. Nemes Zala vármegye dínom-dánomozó nagyura szentgyörgyi Horváth Zsigmond volt, kinek Kisfaludy Sándor által is bálványozott hitvese szintén Anna névre hallgatott. ... A Zsigmond-napi kéthetes mulatozás után Szent György ura hitvesével füredi nyaralójába, a mai Mangold-házba költözött pihenésre. Otthon hagyott cigánybandája az aratás munkájában segédkezett mindaddig, míg fel nem virradt Anna-napja, melynek közeledtére saraglyás szekéren szintén Füredre hurcolkodtak. A Horváth-ház emeleti termében tartott házi bálon – Anna nagyasszony névnapjával kapcsolatosan fényes táncestélyen ünnepelték éveken át szívbeli barátnőjét, Keffenhüller grófnőt. ...”

Darnay Kálmán írása tehát 1830-as évekre datálja az Anna-bálok kezdetét Füreden. Valamint szerinte Füreden azért tartottak Anna-napi vigalmakat, mert a családban számos Anna volt, illetve a baráti körükben is volt Anna nevű hölgy.

Azt is valószínűsítettük korábban, hogy a két lány, „Anna-Krisztina” és Anna személye, valamint a bálok emléke az idők folyamán egybemo-

sódhatott, az események egybeolvadtak, és így alakult ki a helyi hagyomány. Továbbá Füreden azért is tarthattak Anna-napi vigalmakat, mert a családban még az előbb említettekén kívül is számos Anna volt, illetve a baráti körökben is volt Anna nevű hölgy, akiknek tiszteletére szintén adhattak bált a fürdőhelyen.

Az az Anna, akinek tiszteletére akár szintén rendezhették az első bált, szentgyörgyi Horváth Józsefnek (1780–1850) – nem Krisztina József nevű testvéréről van szó –, a balatonfüredi Horváth ház akkori egyik társtulajdonosának, Pesten, 1817. június 26-án született Anna Valburga Barbara Fidelia nevű lánya. Unokatestvére, „Anna Krisztina” miatt, és fiatal kora miatt, továbbá az 1825-ös esztendő eddigi mindent mást félreseprő hegemoniája miatt korábban soha nem jött számításba, mint akinek a tiszteletére az első Anna-bált rendezhették.

Amennyiben az 1825-ös bált nem tekintjük „sacrosanctus”-nak (azaz szent és sérthetetlennek), és elfogadjuk azt, hogy jelenlegi ismereteink szerint bizonyíthatóan csak az 1830-as évek közepétől

tartottak Anna-bált Balatonfüreden, akár az ő tiszteletére is rendezhették az első balatonfüredi Anna-bált. A hölgy azonos azzal a Horváth Ninával, akiről báró Wesselényi Miklós írt naplójában, az 1836-os füredi tartózkodásáról beszámoló részben, valamint akit Madarász József (1814–1915) is megörökített 1883-ban kiadott emlékirataiban ugyancsak az 1836-os év kapcsán. Ez a Horváth Anna hét esztendővel később kötött házasságot a Vas megyei Vámoscsaládon – az akkor már császári és királyi tábornok – báró Paccassi Jánossal, ahogy arról a Honderű 1843. május 22-i számában is beszámolt: „– Ugyancsak f. hó 8-kán tartatott több rokonok' és szomszédok' jelenlétében nagys. Szentgyörgyi Horváth József úr' szeretetreméltó leányának Annának pompás menyegzője báró Paccassi tábornok úrral. A kedves fiatal báróné férjével együtt Pestre költözött, hatvaniutczai saját házába.” A férj néhány év múlva, 1848-ban, Bécsben meghalt, Anna 1892. október 22-én hunyt el a nagytétényi kastélyban, az ottani temetőben helyezték végső nyugalomra.

Báli jelenet a reformkorban

A füredi Anna-bál – is – a XIX. század folyamán az arisztokrácia körében rendkívül kedvelt volt, számos híresség vett részt rajta. A bál védnöke többnyire Zala vármegye főispánja volt. A balatonfüredi Anna-bál tulajdonképpen egyben a füredi

fürdőszézon zárórendezvénye is volt, ezt követően a vendégek többsége elutazott, az augusztus mai fogalommal élve már utószezonnak számított. Ugyanakkor volt olyan fürdőhely is, ahol az utolsó nagy rendezvény a Péter-Pál napi bál volt. A fürdői

társasélet fénypontjai kétségkívül a nagy bálók voltak, élükön természetesen a füredi Anna-bállal. Utóbbin időnként még tűzijátékban is gyönyörködhettek a füredi gyógyhelyen megforduló vendégek. (Igaz, a tűzijáték esetenként nem éppen a várt eredményt hozta, mint 1839-ben is.) A színházi előadások is változatossá tették a vendégek estéit.

Elképzelhető, hogy talán 1830-ban is tarthattak bált, legalábbis Zákonyi Ferenc ezt feltételezi (véltetően Eötvös Károly „Balatoni utazás” c. munkájára támaszkodva), abból, hogy szerinte Kisfaludy Sándor Anna-napkor külön előadást tartatott a színházban. Ezzel kapcsolatban csupán annyi a gond, hogy az első füredi kőszínház, a Játékszín csak 1831-ben készült el, július 3-án (bár Zákonyi Ferenc szerint 2-án is tartottak egyet a köznépek) tartották meg az első előadást. (Baróti Géza egyenesen azt írta, miszerint Kisfaludy Sándor kötelezővé tette az Anna-napi előadást.) A július 2-i dátumot főként Eötvös Károly népszerű – és kétségtelenül jól hangzó és hatásos – történetére alapozták, amelyet állítólag az író az id. Fülöp József veszprémi postamestertől hallottak alapján jegyzett le. Megkérdőjelezi ennek hitelességét az a tény, hogy a környék egyszerű népe egyáltalán nem a nemzeti felbuzdulástól indítatva, hanem a robotkötelezettségnek eleget téve vett részt a színház építésén, azaz valójában kényszermunkán. Megjegyzem azt is, hogy az Eötvös által leírtakkal ellentétben azért mégsem lehetett annyira idilli a megnyitó, mert éppen ekkoriban söpört végig az országon a kolerajárvány, a fürdővendégek közül is számosan pánikszerűen hagyták el a fürdőhelyet, be sem várva a színház megnyitását. Továbbá: talán a legilletékesebb személy, Kisfaludy Sándor mindig is a július 3-i dátumot említette a színház megnyitásként. A megnyitásról – jelenlegi ismereteink szerint – hírlapi tudósítás nem született. A „Hazai ’s Külföldi Tudósítások” 1831-ben, május 18-án, 25-én és 28-án is lehozta az alábbi közlést: *„Végre a’ Nagy Érdemű Közönségnek jelentetik még az is, hogy T[ekintetes]. N[emes]s Zala V[árme]gye’ Rendjeinek múlt esztendő Augusztus hónapban költ k. Határozása szerint Füredi savanyó vízen az Uraságtól e’végre kikért funduson most emelkedik egy pompás a’ helyet felettébb ékesítendő Nemzeti Színjátszó épület, az ezt alapító T. Ns. Vármegyének pártfogása, és kormányozása alatt; mellynek hozzá járulásával már bátran elmondhatni, hogy Füredi savanyó víz, nem csak, mint eddig az elromlott egész[ség] helyre állásának; még pedig a’ maga eredeti mivoltába visszahelyeztetett gyógyító*

forrása, – nem csak mulató hely, – hanem jövődöre a’ Hazai nyelv, Litteratura, és tsinosodás terjesztésének egyik Nemzeti Iskolája lészen. – Költ Tihanyban az Uradalmi Kancelláriában Máj. hónap 9-ik napján 1831-ik esztendőben.” Ebben az évben (1831) ez az – eddig fellelt – egyetlen megjelent közlés a füredi színházzal kapcsolatban. A teljesség kedvéért meg kell említenem, hogy színjátszás 1831 előtt is volt Balaton-Füred fürdőn, már a XVIII. század kilencvenes éveiből ismert, hogy székesfehérvári és egyéb illetőségű színészek felléptek a Balaton-parti fürdőhelyen, de állandó önálló színházépület csak 1831-től állt rendelkezésre.

Ujfalvy Sándor (1792–1866) emlékirataiban írta, hogy 1831-ben neje gyógykezelése végett Füredre utaztak. Június 6. körül érkeztek meg a fürdőhelyre, ahol „... kétkézt kelle vennem, hogy jó szállást kaphassak, mert nagyobb része már elölegetesen ki volt bérelve. Szerencsére találék mégis két vidám szobára, hogy huszonnyolc napot váltogatott örömek és lelkes hazafiak körében tölténk, mire eltünk hosszat örömmel gondolunk vissza. ... A hónap végén aztán „Minden jó embereink, főleg Kisfaludynak legszívesebb maraszt[al]ása sem bírhattott reá, hogy még öt napig, a csak most felépült magyar színház ünnepélyes kinyitásaig Füreden maradjunk. Nem unalom, nem is költséghiány siettete, hanem valóban a gondviselés intő szavát értők meg, s ösztönszerűleg elsiettünk. Nagy szerencsénkre: mert ha az öt napot itt bevárjuk, akkor Erdélyig három veszteglő intézetben, külön-külön huszonegy napig, leendünk kárhozthatva. Utazásunk gyorsan haladt Pest felé, előre meg lévén rendeltetve előfogataink. ... Pesten több ideig akartunk mulatni, de csak három napra terjedhetett. Az epemirigy túlzott, borzasztó híre, mint sebes pusztító avar[tűz?] terjedt el egyszerre. ...”

1831. augusztus 10-től október 23-ig Komlóssy Ferenc színtársulata a füredi fürdőn a vesztegzár miatt volt kénytelen a tervezettnél tovább tartózkodni. A helyzetet nehezítette, hogy a kolera miatti pánikban tévesen a hideglelést is a járvány okozta tünetnek vélték.

A kolera a későbbiek során többször szedte áldozatait Füreden és Arácon.

Az „Aurora” 1833. évi kiadásában Kovács Pál „Jaj be jó fi vagyok én!” elbeszélésében (vagy inkább naplójában?) beszámol arról, hogy „... Elhatározám hát magam egy pár hétre Füredre utazni, hol pezsgé már’ az életöröm után epedő nép. ... Füreden tartózkodásunk a’ legkellemesebb vala, kivéve részemről a ki veendőket. Játékszín

pedig nemzeti! barátság – pedig őszinte magyar! szépek – pedig honiaiok 's anyanyelvükön szólók! – mindezek olly kedves táplálékot adának a' valódibb örömeiben gyönyörködő léleknek, melly jelenben leginkább nemzetiségünk' sokat ígérő hála[a]dása körül éldeleg; hogy panasza szám mulatságom felől nem nyílhaték, – 's még is elégedetlen valék! Barátom' megérkezte enyhítő balzs[s]am vala aggodalmim között. ... Másnap a' társaság egy nagy ál-orczás bált hirdete ki; 's a' vendégek közül kiki számola egy édes emlékü estére ez alkalommal. Örültem én is, mert a' mit az ember úgy szemben restel megmondani, álarcz alatt, gondolám, könnyebben megteheti. ... Ez alatt eltelt Füredre szánt időnk 's haza menénk. Az biztos, hogy Kovács Pálnak ez a füredi tartózkodása már a füredi Játékszín megnyitása (1831) után volt, és a fenti sorok írója egy álarcos bálon is részt vett, vélhetően 1832-ben. Hogy ezt a bált Anna-napkor tartották volna, az sajnos nem derül ki, csak annyi valószínűsíthető, hogy ez a főidényben lehetett.

1834-ben nem volt – már amennyiben valóban készültek megtartani ekkor az Anna-bált Füreden – az 1834. július 18-án kitört fürdőtelepi tüzvész miatt, aminek köszönhetően szinte az egész fürdőhely leégett. A „Hazai 's Külföldi Tudósítások” 1834. július 23-i számában erről a tüzesetről így számolt be: „Veszprém Július 19-dikén. Tegnap délutáni 3 óra után a' Füredi savanyu víznél lévő épületek közt tűz ütven ki magát, hirteleni dühösségével majd minden házakat, a' játékszint, fürdőházat, és gróf Eszterházy vendégfogadját kivéven, megemésztett. Mivel némelly szobák be is égtek, több úri vendégek és kereskedők jelen volt vagyonaiktól megfosztattak. Sokan az első emelet ablakaiból ugráltak le.” A „Jelenkor” 1834. július 23-i számában így írt: „Füred, a' dicső tájú Balaton-Füred, a' kedves fürdőhely jul. 18kán délután nagy részben elégett. A' pompás Horváthház, Talliánház, posta-épület, plébánia, a' nagy és kis vendégfogadó (mellynek szobái 's termei is jobbadán beszakadoztak), 's így a' Tihany felé fekvő egész sor, hamuvá; lett. A' fürdőház, gyógyszertár, játékszín 's a' t. épen maradtak; a' vendégek azonban számra nem igen csökkentek, mert részint az ott sértetlenül hagyott lakhelyekbe, bár kisebb kényelemmel, vonultak össze, részint a' szomszéd helységek 's közel szőlőkbeli épületekbe települtek.”

A fürdőtelep az 1836 és 1840 közötti panaszkönyv, továbbá az 1834. évi hivatalos fürdőorvosi jelentés szerint is ekkor, 1834. július 18-án, és nem

26-án, Anna-napkor égett le, ahogy azt Zákonyi Ferenc és mások is írták korábban.

1836-ot megelőzően tehát jelenlegi ismereteink szerint, bár több visszaemlékezésben is írnak a füredi nyári fürdőhelyi mulatságokról, azt senki sem írta le, hogy ez az Anna-bál lett volna. Ahogy John Paget sem.

John Paget (Paget János), magyarországi utazása során (1835–1836) 1835. július 17-én Pestről levelet írt Wesselényi Miklósnak Pozsonyba, aki már korábban egy füredi találkozást javasolt az angolnak. Wesselényi ekkor nem, csak augusztus közepén jutott el a balatoni fürdőhelyre. Paget 1835. július 20. után érkezett meg Füredre, néhány napos itt tartózkodása során szerzett benyomásait megörökítette naplójában, ami „Magyarország és Erdély” című munkájában is megjelent. Zákonyi Ferenc „Balatonfüred” c. könyvében (1988.) azt írta, hogy az angol „1836-ban járt Füreden”, és „... a Horváth-házban részt vett egy nagyobb bálon, ez volt az Anna-bál”. Megjegyzem, úgy tűnik Zákonyi Ferenc egy évvel későbbre, 1836-ra és nem 1835-re keltezte Paget balatonfüredi látogatását, és mivel 1836-ban már tényleg tartottak Anna-bált Füreden, ebből következik, hogy Zákonyi értelmezésében Paget János a füredi Anna-bálon is részt vett. Hozzátenném, hogy 1957-ben a Veszprém megyei napilap, a „Középdunántúli Napló” július 25-i számában Lipták Gábor és Zákonyi Ferenc közösen írt, „Régi Anna-bálok” c. cikkében az alábbi olvasható: „Egy angol utazó: John Paget 1846-ban <sic!> járt a füredi Anna-bálon.” A nyilvános bálról szerintük Paget így írt a naplójában: „Ezek a termek a szálloda tulajdonosáé voltak s a bált is az ő javára tartották.” Átnézve Paget könyvének 1987-es magyar kiadását, én nem egészen erre a következtetésre jutottam. A Füredi História 2017. évi 2. számában „Adalékok a balatonfüredi fürdőhelyi társasági élet történetéhez” c. írásomban ezt részletesen taglalom, ennek ismétlésétől most eltekintek, csupán az idevonatkozó részt idézem: „Ezeket a helyiségeket a vendéglős [és nem a szálloda tulajdonosa!] foglalta le, a bált az ő javára adták.”

Paget egyik bál esetében sem tesz még csak utalást sem arra, hogy ezek közül bármelyik is az Anna-bál lett volna. (Ennek az angol nyelvű eredeti kiadásban – London: John Murray – Albemarle Street, 1839. – sincs nyoma.) Azaz: nincs egyértelmű bizonyíték arra, hogy a Paget által leírt bálók bármelyike is Anna-bál lett volna. Nem azt állítom, hogy 1835-ben nem tarthattak esetleg Anna-bált,

csupán azt, hogy nem biztos, hogy John Paget valóban részt vett ezen a bálon. Illetve Anna-bált azt tartottak, csak éppen nem Füreden.

Továbbá úgy gondolom, az a kitétel, hogy az első bált a vendéglős javára adták, magyarázatra szorul. Ezt nem úgy kell érteni, hogy a bállal a vendéglőst kívánták támogatni, egész egyszerűen azt jelenti, hogy ezt a bált a vendéglős rendezte, vagy tartotta. A vendéglős pedig nem szentgyörgyi Horváth János volt, amint az a „Jelenkor” 1835. április 29-i számából is kiderül: „Fürednek a’ múlt nyáron elégett épületei nemcsak hogy már újra fölépültek, hanem jobbára egy emelettel följebb is vetettek, úgy hogy az eddigi alkalmaztatásokon kívül jelenleg hetven tökéletesen fölbútorozott nagyobb kisebb szobánál több áll készen az ide vágó Vendégek befogadására; mellyek iránt előre rendeléseket tehetni a’ földes uraság részéről közelebb kinevezett épületi gondviselő n[emes]. Étsi László úrnál, úgy szinte Glazer Lipót vendéglő[s]nél, a’ savanyuvizes üvegek töltögetése tárgyában pedig Kunczy János gyógyszeráros fog az őt megkeresőknek akár tüsténti szolgálattal módban hagyásához képest, a’ múlt évi mostanra is meghagyott árszabás szerint eleget letenni. Ez úttal köztudomásul tétetik még az, hogy az uraság a’ hideg fürdőket is három új hajlékkal szaporította meg. Mindezek mellett a’ szobák és fürdők bére megmarad az idénre is a’ tavalyi mód szerint ...” (Ezt hírt a „Hazai ’s Külföldi Tudósítások” is – igaz, rövidítve – lehozta.) Elképzelhető, hogy feltehetően még 1835 nyarán átvette a bérletet, de 1836-ban már biztosan Oberhauser János (majd később György nevű testvérével együtt) volt az apátsági vendéglő / vendégfogadó bérlője, és 1852-ig működött a fürdőhelyen, amikor is a szintén pesti Mayer Antal váltotta őt. Legalábbis valószínűsíthető, hogy egy 1836-ban kiadott német nyelvű fürdőismertetőben közöltek feltehetően még az 1835-ös állapotokat is tükrözték. A fenti, a „Jelenkor”-ból vett, idézetben szereplő Glaser (Glazer/Glázer) Lipót / Leopold (1881? – 1856) 1824 és 1835 között bérelte apátsági vendéglőt, 1836-tól a mai szívkörház mögötti egykori Esterházy/Eszterházy-kastély (szálló) vendégfogadót / vendéglőt vitte, és lehetséges, hogy valószínűleg azonos azzal a Glaser vendéglőssel, akit 1853-ban Lössel Farkas váltott, mivel Glaser a jelek szerint már nem tudta a konkurenciaharcot Mayerrel tovább vállalni: „... Lössel Farkas versenye rendkívüli nyeresmény a vendégkoszorúra nézve. Kellő pártfogoltatása esetén meg leend törve az érkezésnek versenyhiány esetén önkéntes ár-

emeléssel! kapcsolatban álló veszedelmes monopóliuma. Mily drágaság volt múlt saison alatt Füreden, mit egyedül az idézett elő, hogy Glaser a concurrentiát Mayer-rel ki nem bírta, s az az előny, mit Mayer túlsúlyra vergődtevel mindjárt kezdetben nyert, az ár-emelésben rendkívül túlzóvá tette. Lössel-nek helybeli körülményekhez viszonyított árszabása, mindent lehetőleg olcsón adni törekvése, tudományos kiképzettségének vendégekkeli illetelmes bánásbani nyilatkozata, mindenki iránti előzékenysége, a régi vendéglő átalakítása, emelvényes (terasse) kávéház alkotása körül kitüntetett jó ízlése, mint hatalmas ellensúly – úgy áll Mayer túlkövetelései ellen, s ennek tulajdonítható, hogy a tavali árszabálybani magasságról Mayer is leebb szállt, bár nála jelenleg is drágább minden, mint Lössel-nél, kinél olcsóbban kaphatni bár miféle ételt mint Pesten, holott eddig általánosan elterjedt nézet vala az, hogy fürdői szak alatt nagyobb drágaság van B.-Füreden, mint a birodalom bármelyik városában.” – írta a „Pesti Napló” 1853. július 1-jei számában. Glaser Lipót 1836-tól 20 éves időtartamra bérelte az Esterházyaktól a területet, legalábbis Zákonyi Ferenc szerint. Ugyanakkor Orzovenszky Károly 1863-ban megjelent „Balaton-Füred” és gyógyhatása” című könyvében a következőt írta: „Az 1838-ik évben még megjegyzendő, miszerint Glaser Lipót Eszterházy Károly gróffal, ennek Füreden fekvő telkét illetőleg oly szerződésre lépett, melynek értelmében a gróf e telket 20 évre csekély bér mellett haszonbérbe adta, s azon épületet emelni engedett oly föltétellel, hogy a 20 év leletével az épület a gróf birtokába visszaessék; az építésre szükséges anyagokat a gróf szolgáltatta. Jelenleg, miután a 20 év lefolyt, ez épületet, mely csinos vendéglővé alakult, Glaser Lipót lánya, férjezett Hemkensné asszonyság [Helyesen: Michel Joseph Jean Haentjens (1799?/1801? – 1873), a Kisfaludy gőzhajó első, holland parancsnokának felesége, 1847-ben kötöttek házasságot. Haentjens 1850 januárjában valószínűleg még a hajó parancsnoka volt, legalábbis második gyermekük születési bejegyzése a paloznaki római katolikus keresztelési anyakönyvben erre enged következtetni.] mint bérlőnő bírja.” Eszerint a szerződést 1858-ban már Glaser, Kornélia nevű lányával újabb 20 esztendőre meghosszabbították. Valószínű, hogy 1853-ban Lössel átvette a fogadót (Esterházy szálloda) Glaser Lipóttól, de talán néhány év után – feladta a Mayerrel való versengést, és 1858-ban már Glaser lányával kötöttek új szerződést. Még valószínűbb azonban, hogy Lössel már 1853-ban beszüntette a

füredi vállalkozását, mert csak ebben az évben vállalkozni nevével a fürdőhellyel kapcsolatban. (Lössel eredetileg 1840-től pesti cukrász volt, az 1853-as füredi „leányvállalkozása” feladása után 1868-ig a fővárosban cukrászatot működtetett.) Glaser Lipót ezt követően valószínűleg újra bérbe vette az Esterházyt, de 1858-ban a lányával hosszabbították meg a szerződést, és már ő vitte tovább a vállalkozást. („*Társaskörbeni étkezés, különösen fővendéglős Mayer úrnál, míg versenytársát Glaser urat csak keveset látogatják.* – írta a Vasárnapi Ujság 1858. július 11-i számában. A Vasárnapi Ujság azonban tévesen írta a bérlőnek Glaser Lipótot, ugyanis ő 1856. június 27-én a füredi Savanyúvízen elhunyt. Ennélfogva valószínűbb, hogy leánya már 1856 nyaratól – valószínűleg férjével együtt, aki ekkor már nem volt a Kisfaludy gőzhajó kapitánya – az Esterházy vendégfogadó bérlője volt.)

A vendéglősnél maradjunk egy rövid ideig még. Bár teljesen nyilvánvaló, hogy a vendéglős nem szentgyörgyi Horváth volt, azért az újságírók megtisztelték ezzel a címmel. Ahogy azt a „Szekszárdi Vasárnap” írta 1992. augusztus 2-i számában: „*Persze, mi magyarok jobban szeretjük az egykori balatonfüredi vendégfogadós, művészetpártoló mecénás Horváth család nevéhez kötni a bálakat, hisz tény, Horváthék Anna nevű lányának névnapján rendszeresen megrendezték a füredi Annabált. Több, mint száz éve hagyomány ez ...*”. Szintén hasonló olvasható „Népszava” 1995. július 31-i számában: „*Az első Anna-bált 1825. július 26-án rendezték meg Balatonfüreden Szentgyörgyi Horváth Zsigmond fogadjójában, a kor szokásainak megfelelően ...*”

A Paget-féle naplót olvasva feltűnt még valami, ami – legalábbis számomra – elgondolkodtató. A társaság a ház szalonjában gyűlt össze, onnan vonultak át a nyilvános helyiségekben tartott bálba. A szentgyörgyi Horváth család füredi házának alaprajzát megnézve az is feltűnt, hogy ezen nem sikerült felfedezni olyan méretű helyiséget / termet, ami – legalábbis szerintem – igazán alkalmas lett volna bál megtartására. Felhívom a figyelmet arra, hogy bálterem csak a nagy kastélyokban volt, így a bajai városi palotában is. Általában mindenütt volt előtér (hall), ahol a vendégek letették a kabátjukat, kalapjukat, sétapálcát stb.. A szalon volt a vendéglátás színhelye. Volt többnyire két ebédlő. Egy kisebb, ha csak a család étkezett, egy nagyobb a vendégek / vendégségek kedvéért. De volt, ahol még külön reggeliző helyiség is volt. Általában min-

denütt volt külön dohányzó szoba, ahol a férfiak zavartalanul rágyújthattak. Helyenként ezt pipatóriumnak hívták. A férjnek-feleségnek külön szobája volt. Általában a család minden tagjának külön szobája volt. A vendégek számára kevesebb-több szobát is biztosítottak. A balatonfüredi épület esetében pedig kifejezetten sok szobát biztosítottak a vendégeknek, funkcióját tekintve inkább szállodának lehetett tekinteni, mint családi „nyaralónak” ami némileg magyarázatot ad a „Szekszárdi Vasárnap” és a „Népszava” újságírójának melléfogására is.

Horváth Bálint 1848-ban megjelent leírásában („A’ füredi-savanyúvíz ’s Balaton’ környéke”) így írt az épületről: „*A’ Horváth ház két emeletű, a’ tőfelüli részen látszólag három emeletű, legnagyobb épület a’ gyógyhelyen, igen szép kilátás van belőle a’ déli, ’s keleti részekre, 105 szobával, mellyek közül sok csinosan, ’s kényelmesen, mindannyi pedig tisztán butorozvák<sic!>; földszint lakik a’ házfelügyelő, ki a’ szobákat a’ vendégeknek kiadja; továbbá egy fűszer-, ’s egy divatáros<sic!> bolttal.*” Az utca túloldalán álló Nagyvendéglőről pedig ezt közölte: „*A’ vendéglő épületben alul a’ kapunál jobbra az újonnan 1847. épült nagy kávé ház, két teke asztallal,- fölötte az ét, mellette, a’ táncz terem, legizletesben felszerelve, ’s bútorozva; a’ tánczteremben naponként fényes estélyek adának, a’ zene, táncz, csak éji 11 óra felé szűnnek meg; a’ tágos, és kényelmes teremben tartatik a’ híres Annabál is, mellyre az egész környék’ legtávolabb helyeiről is összecsoportozik a’ legfényesebb vendég koszorú; balra a’ kapunál a’ följárás, vendég szobák, ’s a’ fürdő felügyelői lak.*” Sajnos, tartok attól, hogy – ellentétben a hagyománnyal – a Horváth házban nem tartottak sem Anna-, sem egyéb másmilyen bált, azt – a füredi Anna-bált (illetve más fürdőhelyi táncos multságokat is) – kezdetektől fogva az apátsági vendégfogadó tánctermében rendezték meg. Felhívom a figyelmet arra, hogy Horváth Bálint 1848-ban megjelent könyvében valószínűleg korábbi adatokat használt fel. Minimum 1847-es, de valószínűleg még korábbi évekből származó információra támaszkodhatott, amikor az Anna-bál megtartásával kapcsolatban a vendéglő táncterméről írt. Ha korábban máshol tartották volna, erről talán azért tett volna egy futó megjegyzést, ha mást nem is.

A fentebb idézett 1848-as Horváth Bálint-féle leírásnál jó negyed századdal korábban az „Aurora” 1822. évi kiadásában Kultsár István imertetőjében többek között az következő leírást

adta a fürdő épületeiről: „... szembetűnő épületek 'a következők: 1.) a' nagy Vendéglőház, mellyben az alkalmas szállásokon kívül a' társasági multságokra Kávéház, és tánczó palota is található. 2.) az előtte lévő Kápolna, mellynek esztendő által a' Szerzetből Káplánya vagyon; 3.) a' soros hars [hárs?, valószínűleg inkább: üde, zöld] fákból álló kellemes Sétálóhely, mellynek közepében nyolcz oszlopokon nyugovó fődél alatt a' Savanyú víz kútja. 4.) a' Sétálóhely végében a' Patika, 's az Orvos, és Chirurgus lakásai, mellyekhez van kaptsolva a' Fördőház alkalmas fürdő szobákkal; 5.) ezekkel szemközt Horváth Uráságnak<sic> díszes homlokú, és két szárnyával a' Balatonra dülő tágas háza, hol a' Vendégek tsinos szállásokat találhatnak. – Vannak még ezen kívül mind az Uráságnak [mármint: a tihanyi apátnak] több, mind idegeneknek az Uráság engedelmével készült némely házaai ...”.

A leírásból még más is kiderül: „két szárnyával a' Balatonra dülő tágas háza” részlet alapján – legalábbis számomra – úgy tűnik, hogy a balatonfüredi Horváth ház eredetileg egy „U” betűt formázó épület lehetett, amelynek földszinti központi terében lehetett a fogadótér, vagy másképpen a hall, és esetleg a két szárny által közrezárt (talán fedett) udvari rész, az emeleten pedig a szalon kapott helyet. Az 1834-es tűzvészt követően az épületet még egy, harmadik szinttel (2. emelet) – a Balaton felől nézve 4. szinttel – is bővítették.

A két ismertető megjelentetése között Miskolczi Károly 1837-ben, Veszprémben kiadott munkájában („Balaton Füred mint savanyú víz”) a következőket írta a mai Gyógy tér nyugati részén levő épületekről:

„... A' felső nagy vendég épület 's az úgy nevezett Horváth ház' homlokai a' sétaterre néznek, egymástóli távolságok kellemes uttzát formálván; amabban az ebédlő, annak idejében tánczterem, a' vendéglők, úgymint pesti polgárok, Oberhauzer testvérek, melly tetszéssel udvaroltatnak minden rendű vendégeknek, annak leírásába azért nem merek bocsátkozni, mivel a' képzelődés az olvasót a' valónak édelésére tél közepén is ingerelné, tapasztalásául az ambroszia' és nektár' millyenségének.

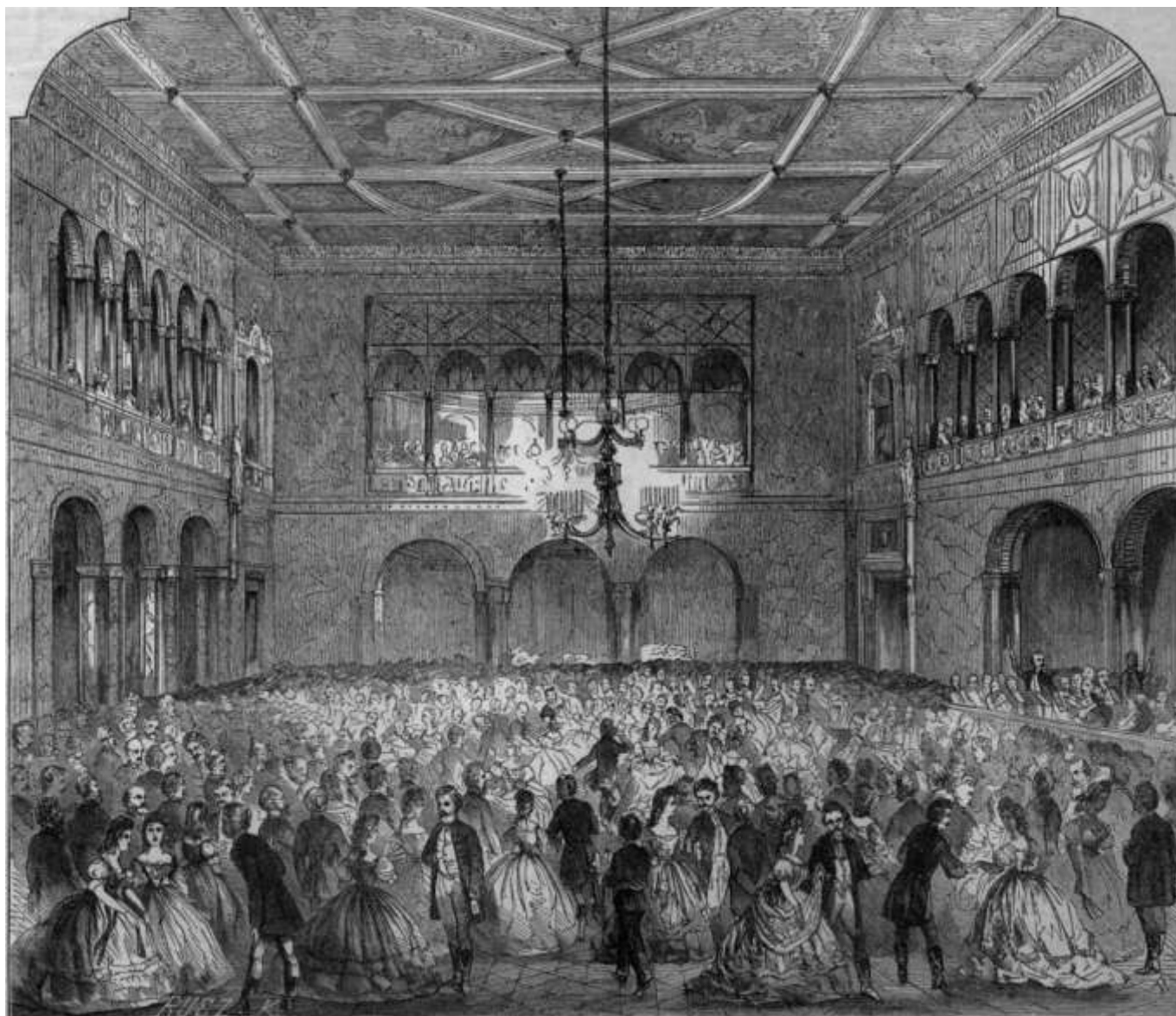
Az elő előforduló itteni táncmultság' lerajzolására még a' peleskei Notarius' grófi elmés Írójának is dolgot adna; itt, hol a' himfyk és némberek inkább a' láb alá intézett hangászat' rugalmas fokain, mintsem a' padlazon lejtőznek; az élet' forrásait fátyolozott pihegő mellükön hordo-

zó lelkes ró'sabokrok, pörge bajuszkák leventái élő szobrokon, elragadó tünemények! itt, hol a' szépeket karperetzeik, a' ragyogó gyűrűk, elilleggett drága kövek, köszöriült cseh övegek' fonadékból készült függő lámpák bokrai, a' tükrökből visszavert rezgő sugárok mintegy görög tűzfényeivel follyák körül.

A' kávéházban több rendbeli folyóirásokkal is kedveskedik a' nemesebbült készség, – alant boltok, főntebb számos vendégi lakok, végrül itt van a' felügyelő úr' lakása, kívül felírással jegyezve. E nagy épületet felváltja a' nagyon tisztelendő Plebánus úrnak új lakása, kinek áhítatos kegyessége e földi Elyziumban szívbeszállólag képzelteni a' mennyeit.

A' díszes és nagy Horváth ház vendégeknek készített sok úri szobákból áll, fel ügyelvén arra ama finom ember Alphonso úr; végiben a' posta ház >>salva gvardia<< címmel, mellynek hajlékiban némely varrással járó mesterségek is kész szolgálattal gyakoroltatnak, 's még e' részben sem talál a' vendég hijányt, felváltván – azt a' Talián ház, az uttzát pedig egy sétahely, levezetőleg a' Balatonra épített hideg ferdőhöz, melly szembetűnő hasznat okoz frissítő, erősítő gyógyerejével; alkotása pedig egyesülve a' szép kinézettel, némű álmélkodást is szerez; ehez jobbról az ispotály, balról ujdonat új 60 öles istálló, igen czél irányosan a' víz otlléte miatt is, 's köz borház. ...”

Bár a szöveg értelmezése ugyan vitára adhat okot, de az „amabban az ebédlő, annak idejében tánczterem, ...” kitétel valószínűleg inkább a nagyvendéglőre vonatkozik. Továbbá: „A díszes és nagy Horváth ház vendégeknek készített sok úri szobákból áll, ...” valószínűleg eldönti a kérdést. Mivel Miskolczi leírásából egyértelműen ráismerni a füredi Játékszinre, valamint megemlíti azt is, hogy „A' láng néhány évvel itteni némely derék épületeket porrá és hamuvá változtata, 's busúlt a szép természet is a' mesterségek' romjain, – de már vissza állta minden gazdagabb pompával, kiterjedtebb 's új alakkal is, czélerányosb rendel. ...” – itt vélhetően az 1834-es tűzvészről van szó – ennek alapján biztosra vehető, hogy 1834 után vetette papírra a fenti sorokat, legkésőbb 1837-ben, de feltehetően még 1836 első felében. Van tehát három korabeli forrásdokumentum is, amely inkább arra utal, hogy tánczterem nagy valószínűséggel nem volt a balatonfüredi Horváth-házban. És vajon miért nem említette még csak meg sem Miskolczi a füredi Anna-bált munkájában, miért csak táncmultságról írt?

Bál a pesti Redoute-ban

Ugyancsak 1837-ben jelent meg a Tudományos Gyűjteményben Károlyi István: „Füred’ ásványos vizei és a’ Balaton” című munkája, amelyben – többek között – a következőt írta: „... A’ felső sorban első az annakelőtte úgy nevezett felső vendéglő (különböztetésül a’ már nem levőtől), mellyet most pusztán csak vendéglőnek neveznek, 's mellyel a’ papház szakadatlanul van egybekapcsolva, 61 többnyire csinos szobákon kívül találtnak még itt mind a kettőben raktárak a’ gyógyhely’ számára, és több szobák földszint a’ vendégfogadás’ számára; azon szobák közül az első balra ivóhelyül jobbra pedig egy nagy terem kávéházul szolgál; az első emeletben a’ tágas és szépen földszesített evőterem 100–150 terítékre van elkészítve; evés alatt 1836. a’ Pesti német banda tetszős darabokat játszott. A’ táncmulatságok is itt tartatnak. ...” Ismételten csak azt tudom kér-

dezni, a szerző miért csak a vendéglőben tartott „táncmulatság”-okról írt?

Végül megemlítem, hogy 1848-ban jelent meg Szerelmey Miklós „Balaton-albuma”. Az eredeti kiadás magyarázó szövegében olvasható a következő: „Ezen épületek közül legnevezetesebbek: a Horvát-ház, melly képeink elsején mindjárt szemközt a Balatonba néhány ölnyire benyúló kikötővel fehéül. Ez Füred legnagyobb épülete, 105 szobával bír. A megette álló épületeknek képünkön csak egyes részei látszanak; ezek: a posta- és Talliánház; utóbb, az utca másik szögletén, a nagy vendéglő, mellynek 80 vendégszobája, tágas kávéháza, ét- és tánctereme van. Ez utóbbinak a fürdői vendégek olly nagy hasznát veszik, hogy benne a fürdői időszak alatt minden estve gyűl össze táncztársaság, melly rendszerint csak éjjel felé oszlik el. Legnagyobb táncmulatság azonban a híres

Anna-bál, mellyre távul vidékekről is számos vendég seregül össze. E bál rendszeren a fürdési időszak bezárásának tekintetik, mert az utána következő napokban a vendégek szép része, kivált a kik nem gyógyítás, hanem mulatás kedvéért gyűltek össze, hazautra indul.” Az én értelmezésemben az Anna-bált a Szerelmey-féle ismertető egyértelműen a nagyvendéglővel társítja. Csak megismételni tudom a Horváth Bálint leírásával kapcsolatos észrevételt, miért nem említi meg a bállal kapcsolatban a szentgyörgyi Horváthok házát, ha korábban valóban ott tartották?

A „Jelenkor” 1835. augusztus 8-i számában olvasható, hogy: „Balaton-Füreden júl. 30-kán: Bajor korona-örökös Miksa kir. hg. kísérője Pfeill báró, Zollem báró, Bentland udv. titoknok, Gitl orvosurakkal 's hat udvari cseléddel, Orczy László b. úr társaságában, júl. 23-kán délelőtt érkezvén hozzánk, minthogy e' felől semmi előleges tudósítás nem tétetett, a' fürdői vendégek által egyszerű ugyan, de őszinte magyar szívésséggel fogadtatott. Szállására, Horváth János és József kamarás úr házába nemzeti hangászattal kísértetett. Kevéssel megszállta után lejött a' kúthoz, megkóstolá vizét, körül szemléle a' tájékat, 's örömmel legyen mondvá, többek hallatára azon vallomást tévé, hogy e' kies helynek, 's általában a' Balaton szívemelő tájának kellemei várakozását felülmúlták. Ebédet parancsolt ugyan maga számára is az urodalmi vendéglőnél, de mivel később Horváth József kamarás úr kérte ki magának azon Szerencsét, hogy magyar asztalához ő kir. fősége magát megalázná, csak cseledéit küldé a' vendéglőbe. Délután Tihanyba kocsin a több kísérővel a' szigetet, urodalmi házat 's templomot megszemlélendő. Visszajövet hajóra ült a' szendergő Balaton csöndes tükrén, 's útját álgyu-durrogás 's nemzeti hangászat kalauzoló. Füreden kiszállván a' hajóbul, mind az úri vendégek mind az össze csoportult köznép által harsány éljenekkel kísértetett a' magvar játékszínbe, hol az első fölvonást megvárván, azután szállására tért. Vacsora után fényes táncmultság adatott számára, mellyben Ő királyi h[erceg]sége három tánczczal szerencsésíté a' társaságot. Föltétele ugyan eleinte ide jövetkor az volt, hogy tüstént más napon tovább utazand; de mivel e' kies kis helyet reményén túl többnek találta, velünk maradását egy nappal megtoldotta. Más nap vagy is júl. 24-ikén reggelizés után lejött az életforráshoz 's az úri vendégeket rendre mutattatván be magának, nyájas lelkét közössé tette mindenekkel. Déltájban valamint tegnap, úgy ez nap is, bement a hideg fürdőbe

's kiugorván a' zárt helyből egy hajócska kíséretében megúszta Balatonunk mély vizét. Ebéd után először kocsizott, azután hajózott, végre a' hajórul egyenesen ismét a' játékszín látogatá meg. Innen kijöttékör, örömlövésekkel, a' sétatér valamennyi fájának kivilágosításával, 's tűz[i]játékkal fogadtatott, 's éjjeli 11 óráig sétált velünk a' kút mellett. Ezen örömeztvét az is díszesíté, hogy a' durva szél, melly előbb a' világító mécseket rendre oltogatá, a' kir. hg. kijöve telekor megszűnvén, tisztelkedő szándékunknak az idő is kedvezett. Harmad napon, vagyis júl. 26-ikán reggel nagy vendégünk tovább utazandó leven, álgyulövések, muzsikaszó 's éljenek közt az urodalmi nagy hajóba ült 's e' szavakkal vón búcsút a' kísérőktül: >>Míg élek, mindenkor kellemesen fogok e' derék magyar szívésségről emlékezni.<< Elindulván a' hajó, olly szerencsés szélre talált vitorlájja, hogy a' királyi utazót 65 percz alatt a' Balatonon keresztül Somogyba röpité. A' tihanyi félsziget alatt eleveztekor az urodalmi mozsarakból 12 lövés tétetett tiszteletére, mire a' kir. hg. fölkelvén üléséről, szíves hajlongással köszönő meg a' félsziget urainak tisztelkedésöket.” Tehát 1835. július 23-án volt egy bál, vagyis egész pontosan: táncmultság, amelyet a Horváth-ház vendégének, a bajor trónörökös tiszteletére adtak. Hogy 3 nap múlva, Anna-napkor is rendeztek volna még egy bált? Elképzelhető. De úgy tűnik, erről a sajtó (ha egyáltalán valóban tartottak ekkor még külön Anna-napi bált) – sajnos – már nem számolt be. Ha megtartották, akkor viszont a bajor trónörökös vajon nem halasztotta volna el az utazását egy újabb nappal? A rendelkezésre álló információk alapján úgy tűnik azonban, hogy csak egy esztendővel később, 1836-ban tartottak Füreden Anna-bált. Sajnos a leírásból nem derül ki, hogy pontosan hol tartották 1835-ben a fenti zenés-táncos rendezvényt, de én valószínűbbnek tartom, hogy erre a vendéglőben került sor. A „Hazai 's Külföldi Tudósítások” 1835. július 29-i számában így írt ezzel kapcsolatban: „Maximilian bajor koronaherczeg Ő kir[ályi]. Magassága Julius 22dikén Veszprémbe érkezett, s innét más nap a' Füredi fördőbe utazott, hol darab ideig mulatni fog.” Az augusztus 5-i számban: „Maximilian bajor koronaherczeg Ő kir. Magassága Julius 13dikán <sic! – szedési hiba> a' Füredi savanyuvizre érkezvén, estve a' sétáló-helyen minden fa ki világosítva volt, a' színjáték kezdetén pedig mozsarak dur[r]ogtak tiszteletére. Másnap délután a' Balatonon Tihanyba hajózott muzsika-szó kíséretében; estve még több mozsarak durrogása közben a'

játékszínen ismét megjelent. Julius 27kén Keszthelyen keresztül Körmendre érkezett, 's még az nap Grätz felé útját folytatta." Továbbá a „Honművész” 1835. augusztus 2-i számában is olvasható egy beszámoló, amiből kiderül, hogy ebben az esztendőben már korábban is tartottak bált: „Füreden a' Kassáról jött 's Komlóssy úr igazgatása alatt levő színész-társaság mulattatja a' fürdő vendégeket. Julius 12-én >>Mátyás diák és a' czinkotai küldöttség<< című 3 felv. víg énekes játékot láttuk. Nem annyira M. Luize (Erzsike) gyenge hangja az erős hangszathoz képpes, 's a' játék eleje, mint az öszves énekek, 's Komlóssy (iskolamester), Czelesztin (király), Fülöpné (mesternő), Fülöp (fogadós), Hubenay (kisbíró) jelesen adott szerepeik nyertek elégedést. A' jártas 's dicsért Czelesztinben csudáltam, hogy szerepén mosolyog; mit hibás feledkezésnek – Szakácsi (fő ór) helytelen 's járatlanságot mutató színi alkalmazását pedig inkább vigyázatlanságnak tulajdonítom. – Ugyan e' napi 9 óra után az első táncz-mulatságot tartottuk vígan ugyan, de azt a' tánczosok kevés száma miatt inkább csak házi mulatságnak tekinthetjük.

Az általam kutatott hírlapanyagban a füredi Anna-bálra vonatkozóan – legnagyobb sajnálatomra – a legelső nyomot csak az 1836-os „Honművész”-ben sikerült felfedeznem. Az augusztus 11-i számban olvasható az alábbi beszámoló: „Füred. 1836. júl. 26. Annanap. – Illy érdektelenül ritkán virrad fel reám a' kedves Annanap. Felhők borultak a' láthatárra, és mintha keblem hő vágyait tudták volna, kevés harmateső után keletnek vonultak! – A' Balatonra és sétaterre néző új épület két emelettel büszke, 's emeli a' táj díszét. A' kedvencz kis Győriek 's Pestről Grunfeld hangászkarai válták fel egymást és talán csak a' tartós szelek okozák, hogy nem lehet, mint illykor lenni szokott, igen sok vendéget látni. – A' játékszín e' cím alatt >>az Annák<< igen untató volt. – Este a' sok tűzi békák a' köznépek mulatság tárgyát adtak. – A' tánczterem homlokzatán e' kivilágítás >>Mindent – hazánk szeretett Annáért!<< valami különös tetszést nem nyert. A' táncz esti 9 órától éjféltől 2-ig tartott, 's a' 300-ig megjelentek köz[ö]tt a' cse-rekeringő (cotillon) 50 párral legzajgóbb volt. MADARÁSZ.” A szerzőről nincs további információ, de elképzelhető, hogy Madarász József volt a szerző.

Annyi bizonyos, hogy 1836-ot megelőzően is tartottak estélyt Annák tiszteletére. Csak éppen nagyon valószínű, hogy erre Füreden egyáltalán nem került sor. Elég nagy az esélye annak, hogy nem a

füredi bálók nyomán terjedt el és vált népszerűvé a nyárközepi esemény, hanem fordítva, a fővárosban kezdtek el megtartani, és annak sikerét látva, az ötletet átvéve kezdték el megrendezni a balatoni fürdőhelyen is, az itt tartózkodó vendégek mulattatására. És nagyon úgy néz ki, hogy nem a szentgyörgyi Horváth család rendezte meg az első bált sem, hanem kezdettől fogva a vendégfogadót (és éttermet) üzemeltető / működtető (bérlő) vendéglő(sök)é az érdem. Ugyanis a bál rendezéséhez nekik kökemény anyagi érdekeik is fűződtek, annyira, hogy az 1850-es években még azzal is megpróbálkozott Mayer Antal vendéglős konkurenciája, Lössel Farkas, hogy az apátsági vendégfogadóban tartott Mayer-féle Anna-bál mellett egy saját, egyfajta „ellen Anna-bál” tartásával is kísérletezett, ám – a jelek szerint – meglehetősen kiábrándító eredménnyel. Erről az 1850-es évek báljaival foglalkozó szakaszban bővebben is olvashatnak. Az 1830-as évek második felétől egyébként Oberhauser testvérpár (közülül az egyik János) volt az apátsági vendéglő üzemeltetője az 1850-es évek elejéig. Feltehetően egyikük azonos lehetett azzal az Oberhauser J. B. fűszerkereskedővel is, aki 1833-ban még Pesten, a Fehérhajó fogadóval szemben működött, de biztosan azonos azzal a személlyel, aki 1834-ben Pesten, már, mint vendéglős tevékenykedett: „A' színház épületének szép kávéházát és vendéglő szobájit, mellyek tavasz óta be valónak zárva, júl. 24-én az új haszonbérlő Oberhäuser J. úr újólág díszítve megnyitó, 's az óta számos vendégek látogatják. Ő volt volt a vendéglő azon két pompás ebéd alkalmával is, melly a' városi két nagy tánc-teremben múlt júl. 28. és 29-én mintegy 500 személyre adatott n[eme]s. Pest városának tisztválasztása két első napjain.”, amint az a „Honművész” 1834. augusztus 7-i számában volt olvasható. A következő évben aztán (Pesten) „A' városi színház termét jövő esztendőre Oberhäuser testvérek (kereskedők) bérlétek-ki, kiknek neve eléggé kezeskedik arról, hogy a' jövő farsangon a' közönség e' teremben a' legszebb mulatságokra számolhat.” – írta a „Rajzolatok” 1835. október 31-i számában. A testvérpár 1836-ban aztán, már, mint a füredi fürdőhely apátsági vendégfogadó és étterem bérlőjeként tűnik fel, de az is elképzelhető, hogy talán már 1835-ben is Oberhauser János lehetett az.

Az is valószínű, hogy az 1834-es tűzvést követően mintegy újításképpen vették át, és kezdték el a fővárosi mintájára megtartani a füredi Anna-bált is, 1836-tól.

A „Társalkodó” 1832. augusztus 8-i számában Matics Imre „Annák estélye” című július 25-ére keltezett beszámolójában ír egy, az Annák tiszteletére, a pesti új kávéházban – valószínűleg a Redoute 1833-ban elkészült épületében már 1832-ben megnyitott Színház kávéházról van szó – tartott rendezvényről, illetve az ottani kalandjairól, egész pontosan: inkább viszontagságairól: „... az új kávéház melletti udvarba szándékozunk menni – szól esdekelve a’ kisasszony, – kétségkívül oda, bizonyosan urasága is velünk tart – viszonzva felém fordulva Keledyné. ... Bementünk, ’s karöltve ide ’s tova sétálván körülnéztük a’ szép Ninák’ tiszteletére megvilágosított udvart. Nekem az egész tetszett; nem tudom mert, egy nagyot sóhajték, midőn a’ Ninák’ oltára fölött ezen iratot olvasom: >>Éljenek a’ Magyarok! Es leben die Hungarn!<< Teli volt az udvar mind két nembeli vendéggel, leginkább elegáns uracsokkal, kik a’ dámák’ kalapjuk alá kandikálni szoktak. El-elmosolyodva nézöm a’ sok szemüveget, kik nappal sem látnak jól, annál kevesebbet éjjel; de a’ legnevetéseseb meg az volt, hogy közülök egyik nem az orrán letűzött szemüvegen által, hanem fölötté kandikált-ki szemeivel; Keledy asszonynak erre olly elmés mint éles ötletén hangosan fölkaczagánk, melly miatt soknak figyelmet vontuk magunkra; ’s mi több, néhány lépésnyire előttünk megfordul egy dáma is. ...” (Ez a dáma a cikk szerzőjének kedvese volt, és itt kezdődtek igazi viszontagságai is, de végül a történet jóra fordult.)

Buda XVII. század végén történt visszafoglalása után Pest fejlődésnek indult, Budáról az egyetem, Pozsonyból egyes hivatalok áttelepítését követően megnőtt az igény egy nagyobb, a kor elvárásainak megfelelő táncteremre. 1829-ben Pollack Mihály tervei alapján indult meg építkezés, és teljesen 1833-ban készült el, illetve nyílt meg a Redoute, a mai pesti Vigadó elődje. (Az épületben már 1832-ben megnyílt a „Színház Kávéház”.) A korszakban ez volt a bal parti város egyetlen koncertterme, vagy ha úgy tetszik, ilyen jellegű jelentősebb szórakozóhelye. A Redoute az 1848–49-es forradalomban és szabadságharcban is szerepet játszott: az Országos Honvédelmi Bizottmány időnként annak éttermében gyűlt össze, míg a koncertteremben ülésezett az 1848. július 5-én megnyílt első népképviseleti országgyűlés, amelynek július 11-ei ülésén Kossuth Lajos 200 000 főnyi katonát és ehhez szükséges pénzt kért a küldöttektől, melyet egyhangúlag megszavaztak. Valószínűleg egyfajta jelképes megtorlásként is 1849 májusában a ma-

gyarok által ostromolt budai várat védő Hentzi tábornok a várból – a Duna-parti palotákkal együtt – szétlővette az épületet.

A „Der Spiegel” 1833. július 24-i számában olvasható a következő hír: „Pesth. (Annaball im kl[einem]. Redoutensaal.) Sonntag, den 28. Juli, wird, zu Ehren der holden Nannetten, ein Ball im kl[einem]. Redoutensaaale abgehalten werden. H[er]r. Fischer wird dieses Fest mit möglichster Eleganz ausstatten, und alles veranstalten, um das Vergnügen des Publikums zu erhöhen. Vorzüglich dürfte die Blumendevisen-Vert Heilung an alle anwesenden Damen sehr anziehend werden. Die Musik wird gewählt und Speisen und Erfrischungen geschmackvoll sein.” Magyarul, megközelítőleg: Pest. (Anna-bál a Redout kisebbik termében.) Július 28-án, vasárnap, bált rendeznek a gyönyörű Nannettek (Annák) tiszteletére a Redout kisebbik termében. Fischer úr a legmagasabb eleganciát biztosítja, és mindent elkövet, hogy ez a közönség legnagyobb meglepedésére szolgáljon. Várhatóan a virágdíszítés különösen a megjelenő hölgyek tetszését fogja elnyerni. Választékos zene biztosított, az ételek és a frissítők ízletesek lesznek.

„Honművész” 1833. augusztus 1-i számában közölték az alábbi.

„Táncmulatság Pesten. Júl. 28-án a’ városi kisebb táncz-teremben nyilvános táncz mulatság adatott az Annák tiszteletére; de vagy a’ szép idő kies budai környékre csalá ki, vagy a’ szokott nyári hévség annyira elijesztő a’ Budapestieket, hogy ezen mulatságon alig lehet 200 személyt öszve számlálni; tánczos pár legfeljebb négy-öt vala látható egyszerre, ’s így a’ szála, úgy szóllván, üres volt. A’ jelen volt Dámák virágbokrétaikat kaptak, mellyeknek alljai Annákhoz intézet német versekkel díszlő papirosba valának takarva.”

„Honművész” 1834. július 31- száma hozta le a következő tudósítást.

„Az Annák ünnepe nem csak gyönyörű nap, hanem felséges esti idő által is kellemessé tétetett. Az ünnep nagyobb díszítéséül Pesten jul. 26-ki estvé a’ liget-kert (három dob-utsza) csinosan vala kivilágítva (bemeneti díj 10 pengő kr.): Budán pedig a’ Horvát kertje olly pompás kivilágítással és átlátszó festvényekkel ékeskedett, millyeket nyilvános kertben Budapestén még nem láttunk. A’ dombterület (terrasse) két oldalait átlátszó két piramisok (talapjukon magyar és német felirások), számos égő mécsek, úgy a’ kertbe vezető lépcsőket és azok előtti tért hasonló mécsek ’s nagy két piramisok díszesíték. A’ mellék-épületek

homlokfalait, a' czukrász hajlékát, az utakat, a' hangászkar állását számtalan mécsek világíták-meg, 's úgy szóllván ezen kellemes kertet mintegy tündér-mulató helyé varázsolták. E' szokatlan csinosítási vállalata' 20 pengő kr. bemenet-dij mellett is mind ezen mind a'következő estve (midőn a' világosítás ismételtetek) olly sok nézőt édesgetett, hogy még 11 órakor is éjjél előtt majd minden helyek elfoglalva lennének."

„Honművész” 1835. augusztus 6-i számában írta:

„Az Annák ünnepe Budapesten a' külvárosi kertek és tánczteremek bérlőjeit mozgásba hozta, 's majd valamennyiben 26-ára táncz multság, 's kertek megvilágosítása hirdettetett. A' Horváth-kert bérlője Budán se maradt tehetetlen; 25-re kertjének pompás kivilágítását hirdeté; de a' rossz idő miatt ezt 27-re (mivel 26-án Dupuis üzte tréfájit) halasztá. Azonban ekkor is igen híves [hüvös] lévén a' levegő, bár szokott pompával, színes festvényekkel magyar és német versekkel díszlő piramisokkal történt a' kivilágítás, Zöhls úr (pesti fi), az ál-Strauss, jó muzsikával kedveskedett, éjjél tájban pedig kis tűzi játék égett-le, igen kevés közönség gyűlt egybe. E' költséges tréfa aug. 1-jén a 2-án ismételtetett; de az egy váltó forintra tett bemeneti díjt alább lehetett volna szállítani. – 27-én Hildán a' város majorjában is tűzi játék adatott, 's levegői halmok eresztettek-fel; nézők meglehetősen számmal jelentek-meg. – Pesten Peer Károly úr, Therézia városban a' nyári utszában levő vasfördőnek bérlője, hasonló kertjének kivilágítását hirdeté, ezen kívül katonai muzsika-kar és a' bécsi tréfás éneklők által ígére mulattatni a' közönséget 20 ezüst kr. bemeneti díj mellett. Ez is csak aug. 1-jén tartathatott."

Az 1836-os füredi Anna-bálról a „Rajzolatok” szeptember 3-i számában is olvasható beszámoló: „... Az Anna-bál fényes volt; jeles vendég koszorú gyűlt össze annak szebbítésére a' szomszéd megyékből, 's köztük nem egy érdekes személy lelki 's testi szépség' tekintetéből. De keblemben a' közvígáság közepette szomorú emlékezetek támadtak, 's a' gyors keringő' éles hangjai, mint megannyi sikoltó torzképek kezdenek föltűnni képző erőm elébe. Elhagytam a' teremtet 's kikeresve egy szabad pontot, hon[n]ét a' Balatont végig láthatám, komoly eszméletekbe merülve hajtottam fejemet a' hideg köre. Teljes arcú holdvilág nézett le az ünnepi vidékre halvány sápadt sugárban fűresztve minden habocskát, minden fűszálat, 's a' különben is szép vidékre tündéri bájít özönle

alá. A' habok' lassúda csörgése, a' falevelek' sutogó mozgása, 's a' csöndes szendergő zúgás, mellyet a' távolból érkezett, fáradt 's elhaló hangok' össze olvadása okoz, szellem énekkint hatott rám. – Egy szerelmes' érzelmei nagyon hasonlítottak volna az enyimekhez, sőt úgy tetszik, e' pillanatban valóban szerelmes valék, mert a' hideg rögöt kebelemre szoritám; – hazám' földje volt az! – De olly szerelmes' érzetei valának ezek, kinek forrón imádott mátkája beteg, nagyon beteg 's nem talál annak orvost, és kínos vonaglásban borul a' haldoklóra, hogy, ha meg nem gyógyíthatja is, legalább vele együtt meghaljon! – T. L."

1836-ban báró Wesselényi Miklós is részt vett a bálon, a következőképpen számolt be erről naplójában: július 26.: „Füred helységében, mely a Fördőhöz egy óra negyedre van, már hallottuk, hogy künn a Kútnál egy szobát sem lehet kapni, a mai Ballra egybe csődült vendégek már mindent elfoglalván; rendelést hagytunk, hogy a helyiségben készítsenek szállást számunkra; de erre nem leve szükségünk: be érvén a Fördőhöz, körülünk csődültek barátaink, ösmerőseink, 's tíz szállás is ajánlva lőn. Horváth Viliét értük legelőbb, 's ebbe telepedtünk. ... Az Anna Ball nagyon tölt 's valóban szép volt. A társaság – mint mondani szokták – nagyon vegyített, de épen azért kevésbé feszes. – Különben a felső osztály itt is külön légkörében szeret élni, 's ezen különválás sok ízetlenséget szül. Az új cancellár nője 's leánya, Zichy Edmundné, Hadikék, Loprestiék, a Pejachevich leányok teszik itt a választottak fénykörét; ezekhez ragadó fél és fertály olygarchia aspiransok itt is vannak, mint Horváthék, Czynderiék, Szegediek. etc. Pálffiné szíves volt irántam 's ötöt követve az egész csorda. Inkey Sándorné legszebb, 's igen kellemes asszonyka. ... Ma Horváthéknál vala táncz multság; ki engem is meghívtak, de látszott, minő aggodalmat 's gyötrelmet okozott jelenlétem szolgálai lelköknek: szerettek volna töllem a lehetőségig távol vonulni, 's ezt tenni mégsem merték. Horváth Nina épen <sic!> nem osztozott atyja érzésében, 's nagy szívességgel jelelt ki. Ezt Fürednek majd minden asszonyiról, 's leányiról mondhatom, – kivált a korosokról. Saját sorsom az, hogy többnyire a véneknek tetszik; de ha a vénnek oly lelkesek, mint itt Borbélyné, úgy nincs mit panaszkodni. A Horváthék báljában Horváth Nina, 's a Ráday Nina kissebbik leánya igen szépen tánczoltak magyart." Megjegyzem, hogy Wesselényi 1835-ben is megfordult a füredi gyógyhelyen, de csak augusztus közepén jött ide, és tar-

tózkodott itt mintegy három napig, a tihanyi apát-ság füredi fürdőtelepi vendégfogadója által kiállított számla augusztus 15-i keltezésű, így ha esetleg mégis rendeztek ebben az évben Anna-napi mulatságot Füreden, jó két-három héttel később erről a naplójában nem tett említést.

A későbbiekben aztán gyakorlatilag majd minden évben van visszaemlékezés, beszámoló a balatonfüredi Anna-bálról.

Befejezésül: bár a legelső balatonfüredi Anna-bál a történelem (jótékony?) kódébe vész – és nagy valószínűséggel most már így is fog maradni –, a tények semmit nem vonnak le napjaink balatonfüredi Anna-báljának fontosságából és patinájából. A legenda szép és fontos dolog, de talán nem ártana azért hozzáfűzni azt is, hogy nem teljes egészében igaz.

A helyi hagyomány által számon tartott és a köztudatban szereplő információval szemben: tény, hogy jelenleg a rendelkezésre álló adatok szerint az első bizonyíthatóan megrendezett balatonfüredi Anna-bált csak 1836-ban tartották meg.

Természetesen az is elképzelhető – mondhatná az advocatus diaboli (az ördög ügyvédje, az ördög szószólója) –, hogy azért nem írtak 1836 előtt a füredi Anna-bálról, mert nem volt jelentősége, nem jelentett fontos társasági eseményt. Ha így van, akkor viszont 1836-tól egyszerre miért lett annyira fontos? Érdekesnek találom azt is, hogy 1835 márciusában nevezték ki Füredre fürdőfelügyelőnek Écsy Lászlót, szolgálati helyét azonban csak a következő évben, 1836 áprilisában foglalta el. Lehet, hogy első intézkedéseinek egyike az volt, hogy a fürdő életének fellendítése érdekében támogatta a pest-budai Anna-bálok meghonosítását a füredi gyógyfürdőn?

A balatonfüredi Horváth-házban nagy valószínűséggel soha nem rendeztek, Anna-bált, azt kezdettől fogva az apátsági vendégfogadó tánctermeiben, majd később a Kurszalokban tartották.

Az első bál nagy valószínűséggel nem a szentgyörgyi Horváth családhoz köthető, annak rendezése kezdetektől fogva az apátsági vendégfogadót bérlő és működtető vendéglősöknek köszönhető.

Reformkori női és férfi öltözékek